

Kot rečeno: na taka in podobna vprašanja ne bomo dočakali odgovora, želeli je le, da ne bi bilo v scenariju preitranege rušenja mostov, ki jih ustvarjalci filma ne bodo pozneje obnovili, ko niso Neretvinega, čeprav so obljubljeni in se obvezali in je tudi to bila »dolžnost« ekipe oziroma finančerjev filma.

Sredstva za kulturo so več kot pičila, zato bi se res morali vprašati — o pravem času seveda — kakšen smisel ima snemati take filmske kolose, ob katerih vemo vnaprej pravzaprav samo eno: da pogoltnejo velikanska sredstva, da je že samo nabiranje teh sredstev svojevrstno moralnopolitično nasilje, saj marsikdo »mora« poravnati svoj dolg, svojo »dolžnost«, kot se lepo sliši, čeprav nima pri tem prav nobenega interesa in ne vidi v tem prav nobenega smisla. Ob takih projektih bi namreč morali postaviti na tehtnico tudi škodo, materialno, politično in moralno, ki jo take megalomanije povzročajo, ne pa samo lepo misel, da bomo imeli posneto na filmskem traku to ali ono epopejo iz naše narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Predvsem pa bi morali vedeti, kaj zmoremo in česa ne zmoremo.

Ali se bomo ob zapletih, nesmislih, zapravljanju denarja in še marsičem drugem pri snemanju Sutjeske vsaj česa naučili za prihodnost, kajti megalomanija nam je v krvi.

PISATELJI IN SOCIALNA DIFERENCIACIJA. V TT z 21. junija je Janja Kastelic objavila zanimiv pogovor z dvema ljudskima pripovednicama, kot jih sama imenuje, z Magdo Stražičarjevo-Magduško in Minko Krivino. Obe intervjuvanki govorita o sebi, o svojem pisanju in uspehu svojih prvih knjig. Pogovoru sledi moralno-umetniška poanta novinarke: »Pri nas, v naši družbeni ureditvi, naj bi ne bilo »klanov«, pa so in bodo. Ko te množica že prizna, se peščica ljudi, ki je odločilna, naredi gluho in slepo. Taki

smo pač! Minkin roman »Na stranškem tiru«, ki ga vsako sredo bero kot podlistek v Kmečkem glasu, bo izšel v dvajset tisoč izvodih in bo v trenutku razgrabljen. Je še kje založba v Sloveniji, ki se lahko pohvali s tolikšno naklado resnično prebranih knjig. Naša družba bide trd boj proti socialnim razlikam. Ko bi pri kulturi začeli, bi ne našli konca.« Takšna je sklepna, širše družbenopoantirana misel J. Kastelic, ki sledi prav tako sklepni, nekoliko intimnejši občuteni misli Minke Krivine: »... pisatelji so tudi tisti, ki ne pišejo, tisti pa, ki so resnično kaj napisali, ne bodo med pisatelji nikoli.«

Pri Minki Krivini je čutiti resignacijo, Jasna Kastelic obtožuje. Oba vzgiba, tako resignacija kot obtožba, sta zanimiva, saj sta del nekega splošnega občutja, ki je značilno za naš sedanji trenutek, hkrati pa se dotikata problema, ki je vsaj toliko star, kolikor moderna umetnost in ob njej ne prestando ponavljajoče se vprašanje odzivnosti te umetnosti (ali njenega videza) med občinstvom. Predvsem se o tem vprašujemo pri literaturi, kjer so natisnjeni in prodani izvodi knjige primeren primerjalni element pri ocenjevanju prav te odzivnosti in tudi smisla ali nesmisla pisanja samega.

V zadnjem času dobiva pri nas takšno razmišljanje večjo težo in pomen ob poudarjeni razpravi o ljudskosti v umetnosti, ob ponovnem zaostrovanju antagonizma med komunikativno in manj komunikativno ali sploh nekomunikativno umetnostjo, čemur radi dajemo oznako že omenjene ljudskosti na eni in hermetičnega elitizma na drugi strani, s čimer smo se skoraj že približali nevarni točki, ko se nam ponuja politična oznaka o ljudski in protiljudski kulturi.

Kar pa zadeva »klande« v literaturi, vsaj v smislu, kot si jih predstavlja Janja Kastelic, je velik križ, in to od zdavnaj, leta 1836 sta na Slovenskem izšli dve deli, Prešernov Krst pri Savici in Ciglerjeva povest Sreča v ne-

sreči, in že sta bili deležni klanovske politike: Ciglerjeve povesti, ki je doživela tako vsestransko priznanje najširšega občinstva, literarna zgodovina skoraj povohala ni, Prešernov Krst pri Saviči, ki ga je opazila komaj peščica tedanje elite, pa se vse do danes vzpenja vse više in više in celo v šoli se ga je treba učiti. Pa tudi danes izhajajo pri nas dela v nakladah po tisoč, petsto ali celo tristo izvodov in vendar pravimo tudi o takih delih, da so umetnost, z njimi se ukvarjata literarna zgodovina in literarna kritika, tu pa tam se ozre po njih tudi kak tuj založnik, »klani« jim vsako leto poskrbijo kako nagrado, skratka: ko teče beseda o resnični umetnosti, se kritika tako vražje malo sprašuje po nakladi! Če pa naj bo to zares kriterij, je pač treba, resnici na ljubo, vendarle povedati, da so na Slovenskem založbe, ki poznajo še višje naklade, Prešernova družba natisne svojo vsakoletno zbirko v nakladi, ki je za kakih pet tisoč višja od izdaj pri Kmečkem glasu, Mohorjeva družba pa pozna kar trikrat višjo naklado.

Šalo na stran. Družbe z veliko kulturno tradicijo in s konstantno visoko ravnijsko kulturne zavesti se pogostoma srečujejo s primeri, ko pomeni kvaliteta tudi visoko naklado in to je gotovo najlepši uspeh tako pisatelja kot založnika in družbe same, je potrdilo njene resnične kulture. Skoraj praviloma se dogaja, da na primer visoko umetniško priznanje, literarna nagrada, v trenutku podvoji ali tudi podeseteri zanimanje za nagrajeno knjigo, kar pomeni, da se podeseteri tudi naklada. Pri nas je malokatera Prešernova nagrada dvignila naklado še tako dobri knjigi. Znamenje pač, kako brezbrizen je naš kulturni živec, ne zgane se, ne reagira.

Prav zaradi vsega tega ostaja odprto vprašanje odzivnosti, komunikativnosti naše umetnosti; skladnost, sozvočje med resnično vrednostjo in odzivnostjo nekega umetniškega pojava, tudi knjige, bo pri nas še dolgo nedosežen ideal.

Sodeč po modrovanju J. Kastelic je kar utopija, kajti pot, ki jo novinarka sugerira, pelje ravno v nasprotno smer.

Stvar je zanimiva in omembe vredna predvsem zato, ker doživlja v zadnjem času pojem ljudskosti, zlasti ljudskosti v sodobni umetnosti, prav presenetljive demagoške interpretacije.

ROJSTVO PLAYBOYEV V JUGOSLAVIJI. Ne, ne gre za pomoto v naslovu, v mislih imam zares množično rojstvo, za rojstvo mnogih v istem času ob prizadevnosti istega očeta in vdani pripravljenosti iste matere. V kroniki naših znamenitosti bo ta vznemirljivi dogodek ostal najbrž zapisan z zanosnim stavkom: Rodil se je jugoslovanski playboy!

Tako najbrž. Kraj rojstva: otok Krk, čas: tik pred izbruhom poletja 1972. Doba pričakovanja veselega dogodka je bila sicer daljša, kot je v navadi pri standardnih nosečnostih, šlo je pravzaprav za hrepenenje in hrepenjenja so sploh nagnjena k dolžinam, nekaj let, bi lahko rekli, se je pripravljalo to presenečenje, s shrljivo skrivnostnostjo, vendar zaradi splošnega zanimanja povsem na očeh javnosti. Tudi tisk je bil pripravljen. In ko se je zgodilo, je res poročal, svobodno, hitro, obširno, do podrobnosti in v vseh glasilih in v vseh žanrih, od blage satire do samovšečnega humorja, pa tudi resno kajpak, v sliki in besedi, od Đevdelije do Triglava, s prikritim in neprikritim veseljem: Končno tudi mi.

Zbrali so se torej naši vrli fantje in moške, vsi tisti, ki se znajo obnašati po velikosvetsko in ki bi utegnili brez odlašanja tudi več plačati za prostor v salonu, v baru, na plaži ob dekliških zajčkah ali zajčjih deklicah, ki strežejo in se smehljajo — vsi skupaj in vsak zase s ponosno zavestjo, da so hotel, družba, otok, morje, dežela, svet nekaj povsem ekskluzivnega, samo za izbranec z izkaznico, in ta ekskluzivnost je del nekega širokega občestva, ki je razpredeno po vsem svetu, pa vendar